

EPIPALÉOLITICUL DE LA CUINA TURCULUI-DUBOVA

DE

AL. PĂUNESCU

Cercetările întreprinse încă din 1964 în zona Porților de Fier au dus la descoperirea a numeroase așezări care au permis reconstituirea trecutului istoric al acestei zone din paleolitic pînă în feudalism. Printre aceste importante descoperiri se numără și aceea pe care ne propunem s-o prezentăm aici. Așezarea a fost descoperită în vara anului 1964 de către mult regretatul profesor C. S. Nicolăescu-Plopșor care, în toamna aceluiași an, a efectuat împreună cu V. Boroneanț, M. Davidescu și Șt. Roman primele săpături¹.

Este vorba de un adăpost sub stîncă, numit de localnici Cuina Turcului (satul Dubova, comuna Plavișevița, jud. Mehedinți), aflat aproape de intrarea în Cazanele Mari ale Dunării, la km 20, pe șoseaua Orșova-Moldova Nouă, în masivul calcaros Ciucarul Mare. Situat la o altitudine de 65 m (față de nivelul mării) pe coordonatele : 44°30' latitudine sudică și 22°15' longitudine nordică, lipsit de curenți, ferit de ploi și vînt, scaldat de soare o bună parte din zi, adăpostul a fost intens locuit de om în diferite perioade ale istoriei.

În prima campanie (1964) s-a dezvelit o suprafață de 40 m², descoperindu-se bogate resturi de locuire atribuite atît romanello-azilianului II, cît și culturilor Starčevo-Criș și Coțofeni precum și perioadelor prefeudală și feudală. În următoarele cinci campanii² de cercetări (1965—1969), efectuate de autor, a fost săpată o suprafață de circa 200 m², concentrată îndeosebi în partea de est-nord-est a adăpostului (fig. 1).

Stratigrafia așezării. De la început subliniem înclinarea depunerilor arheologice pe direcția nord-sud și est-vest, determinată de configurația

¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, Șt. Roman și V. Boroneanț, *Cercetările arheologice de la Cazane*, în *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 407—411.

² C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratori, *Rezultatele arheologice din zona „Porților de Fier”*, în *Comunicări*, Seria arheologică, IV — Centrul de istorie, filologie și etnografie al Academiei, Craiova, 1968, p. 13 și urm.; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Milenii de istorie la Porțile de Fier în Magazin istoric*, II, nr. 1 (10), 1968, p. 2 și urm.

patului de stîncă al adăpostului. Urmărind depunerile de jos în sus avem următoarea situație (fig. 2) :

1. Strat steril gros de 0,10—0,70 m format din argilă compactă, brun-gălbui uneori cu lentile subțiri de nisip fin și cu pietricele foarte mărunte rulate. Acesta suprapune direct stîncă.

Fig. 1. — Adăpostul de sub stîncă Cuina Turcului, planul general al săpăturilor 1964—1969.

2. Locuirea epipaleolitică romanello-aziliană dezvelită pe o suprafață de circa 160—180 m², care prezintă două straturi de cultură :

a. Stratul inferior (romanello-azilian I), format din pămînt galben închis, cenușos, cu pietricele, gros de 0,40—1 m. În unele locuri, unde

lipsește sterilul, acest strat suprapune direct patul adăpostului. Peste acesta se așterne un strat steril gros de 0,60—1,60 m, din pământ roșcat-gălbui cu bolovani, unii foarte mari desprinși din tavan și pietre mai mici colțuroase.

b. Stratul superior (romanello-azilian II) este format din 2 niveluri separate la rîndul lor de o depunere sterilă groasă de 0,10—0,70 m din

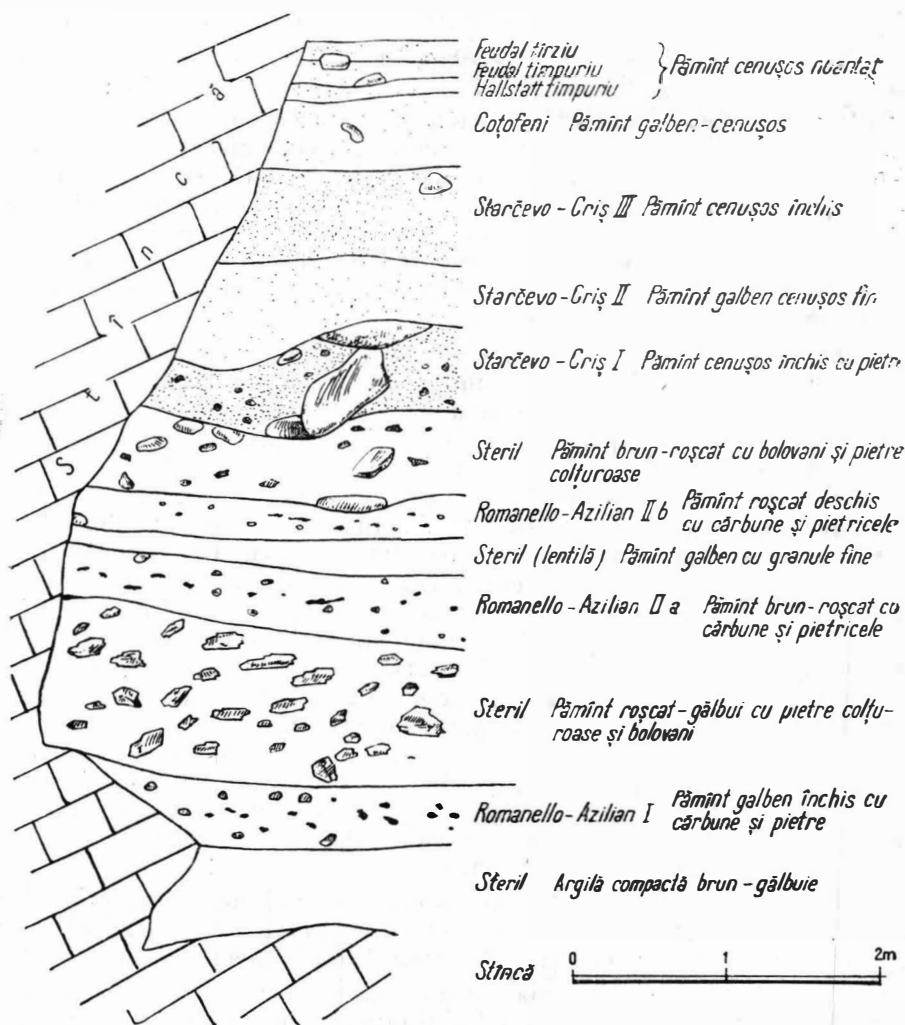

Fig. 2. — *Cuina Turcului*. Profilul peretelui de nord al casei I.

pământ galben, care spre marginea de est-nord-est a suprafeței săpate dispăre. Primul (IIa) este un pământ brun-roșcat cu pietricele, gros de 0,35—0,45 m. Al doilea (IIb), compus din pământ, roșcat deschis cu pietricele, are o grosime de 0,30—0,50 m.

3. Strat steril gros de 0,10—1,50 m din pământ brun-roșcat cu bolovani mari, de asemenea desprinși din tavan și pietre mai mici colțuroase.

4. Strat neolitic aparținând culturii Starčevo-Criș gros de circa 1,50 m, format din trei niveluri de locuire și suprapunind în rare cazuri ultima depunere epipaleolitică.

5. Strat Coțofeni gros de 0,50—0,60 m.

6. O depunere subțire hallstattiană timpurie, de 0,10—0,15 m.

7. Pe o grosime de 0,25—0,40 m se întîlnesc depuneri prefeudale, feudale timpurii și târzii.

Vetrele de foc. În stratul I epipaleolitic s-au dezvelit mai multe resturi de vetre neamenajate, unele din ele ocupînd cîteva metri pătrați, așezate fie deasupra stratului steril, fie direct pe stîncă. Grosimea lor variază între 0,10—0,20 m. S-au găsit bucăți de cărbune destul de mari și bine conservate probabil de conifer, precum și oase sparte, arse. În stratul II s-au dezvelit de asemenea cîteva resturi de vetre neamenajate, mai puțin bine păstrate, cu bucăți mărunte de cărbune și oase mici, arse; grosimea lor atinge uneori 0,10—0,15 m.

Încadrare climatică. Analiza sporo-polinică a sedimentelor de la Cuina Turcului a permis prof. Emil Pop și colaboratorilor săi Nicolae Boșcaiu și Viorica Lupșa să emită unele ipoteze în privința interpretării unor noi aspecte ale istoriei vegetației postglaciare din sud-vestul României. Astfel, primul spectru polinic reconstituit de la baza profilului, prin participarea într-o proporție de 60% a polenului de *Pinus* tip *Diploxylo-n*, pare să oglindească cel mai târziu sfîrșitul pinetelor preboreale. Se pare deci că acest spectru în care e cuprins și stratul I romanello-azilian, prin participarea masivă a elementelor termofile ale stejărișului mixt (37%), în cadrul căroră teiul e reprezentat prin 23%, indică o perioadă climatică mai îndulcită, probabil preboreală. În schimb, cel de-al doilea spectru polinic, în care se include și stratul II romanello-azilian, prin valorile ridicate ale elementelor stejărișului mixt (80%), unde teiul deține dominanța absolută (73%), indică un climat anaterm care evolua spre un maximum călduros postglaciar. Nu este deci exclus ca cel de-al doilea strat epipaleolitic să aparțină etapei boreale (vezi anexa nr. I și diagrama polinică). Interpretarea acestor spectre polinice reprezintă o primă încercare de încadrare a unor locuiri epipaleolitice timpurii în oscilațiile climatice de la începutul postglaciarului.

Pe baza faunei, paleontologul Alexandra Bolomey e de părere însă că cele două straturi romanello-aziliene s-ar putea încadra spre sfîrșitul Dryasului târziu și în Preboreal, fără însă a depăși acest stadiu.

Contradicția privitoare la încadrarea climatică rezultată din analiza polinică pe de o parte și a studiului faunistic pe de altă parte ne arată că stadiul cercetărilor în acest domeniu, la noi, este la începuturile sale.

Resturi scheletice umane. În cele două locuiri epipaleolitice s-au descoperit, în afara unei faune relativ bogate, și cîteva resturi scheletice umane. După antropologul Dardu Nicolăescu-Plopșor, în stratul I s-au găsit 2 molari aparținînd unui individ de vîrstă adultă, iar în stratul II diferite resturi osoase și de dentiție aparținînd la patru indivizi, un făt și trei adulți (vezi anexa nr. II).

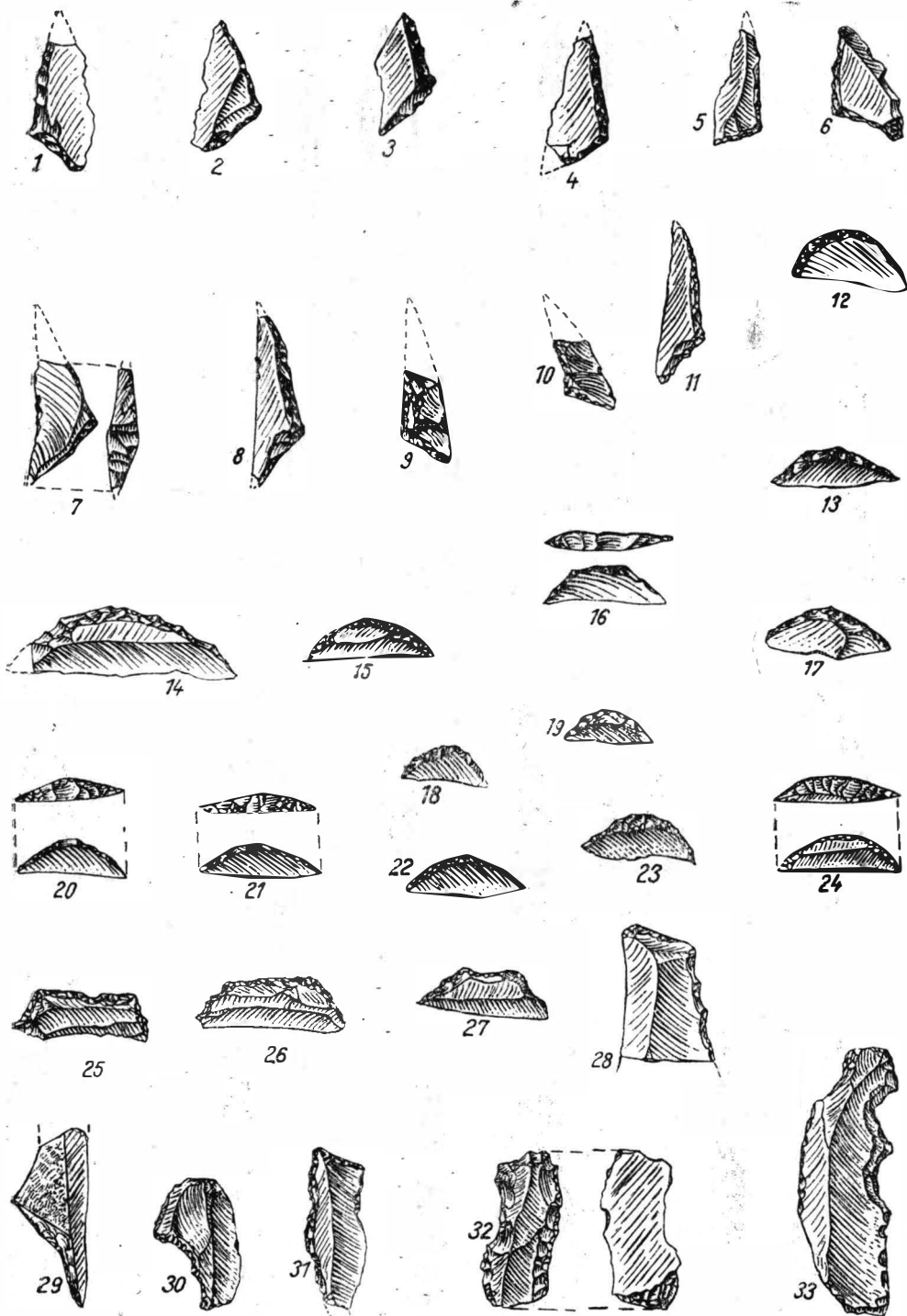

Fig. 3. — Cuina Turcului, 1—33, piese microlitice : 1—6, 12, 14, 16, 25, 26, stratul I epipaleolitic ; 7—11, 13, 15, 17—24, 27—33, stratul II epipaleolitic.

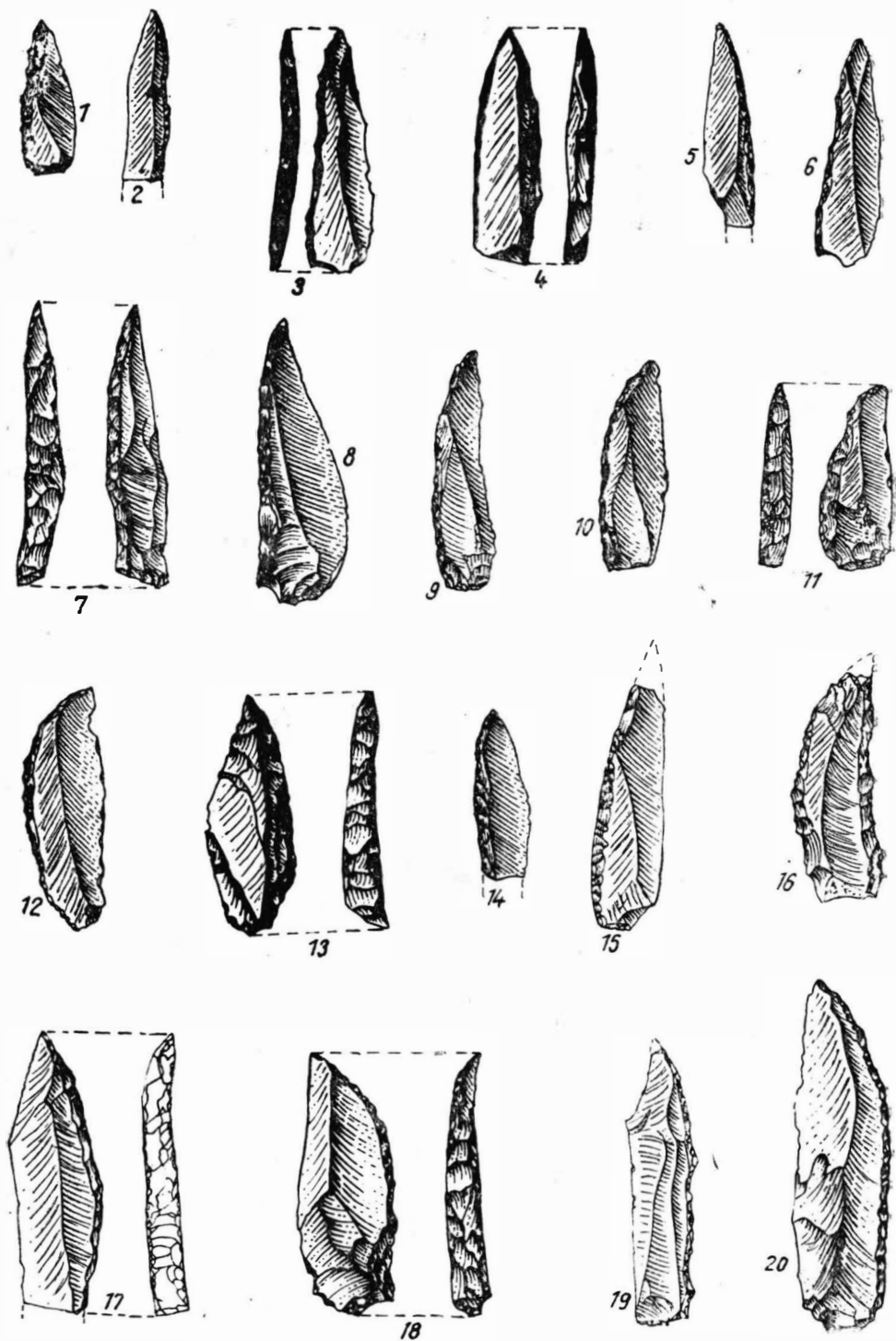

Fig. 4. — *Cuina Turcului*, 1—20, piese microlitice: 1, 7, 11, 15, 17, stratul I epipaleolitic; 2—6, 8—10, 12—14, 16, 18—20, stratul II epipaleolitic.

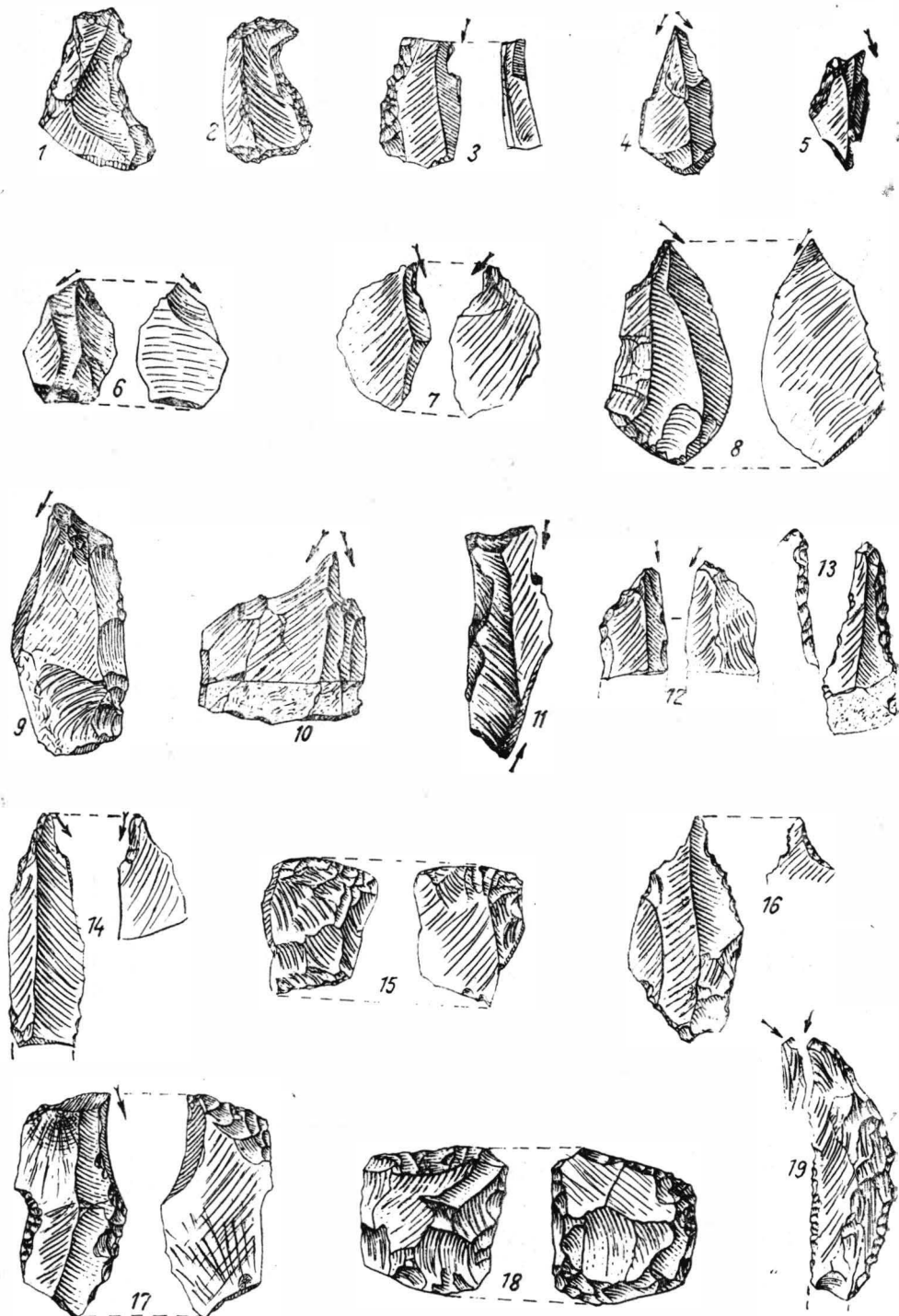

Fig. 5. — *Cuina Turcului*, 1—19, piese microlitice : 1, 2, 4, 14, 16, stratul I epipaleolitic ; 3, 5—13, 15, 17—19, stratul II epipaleolitic.

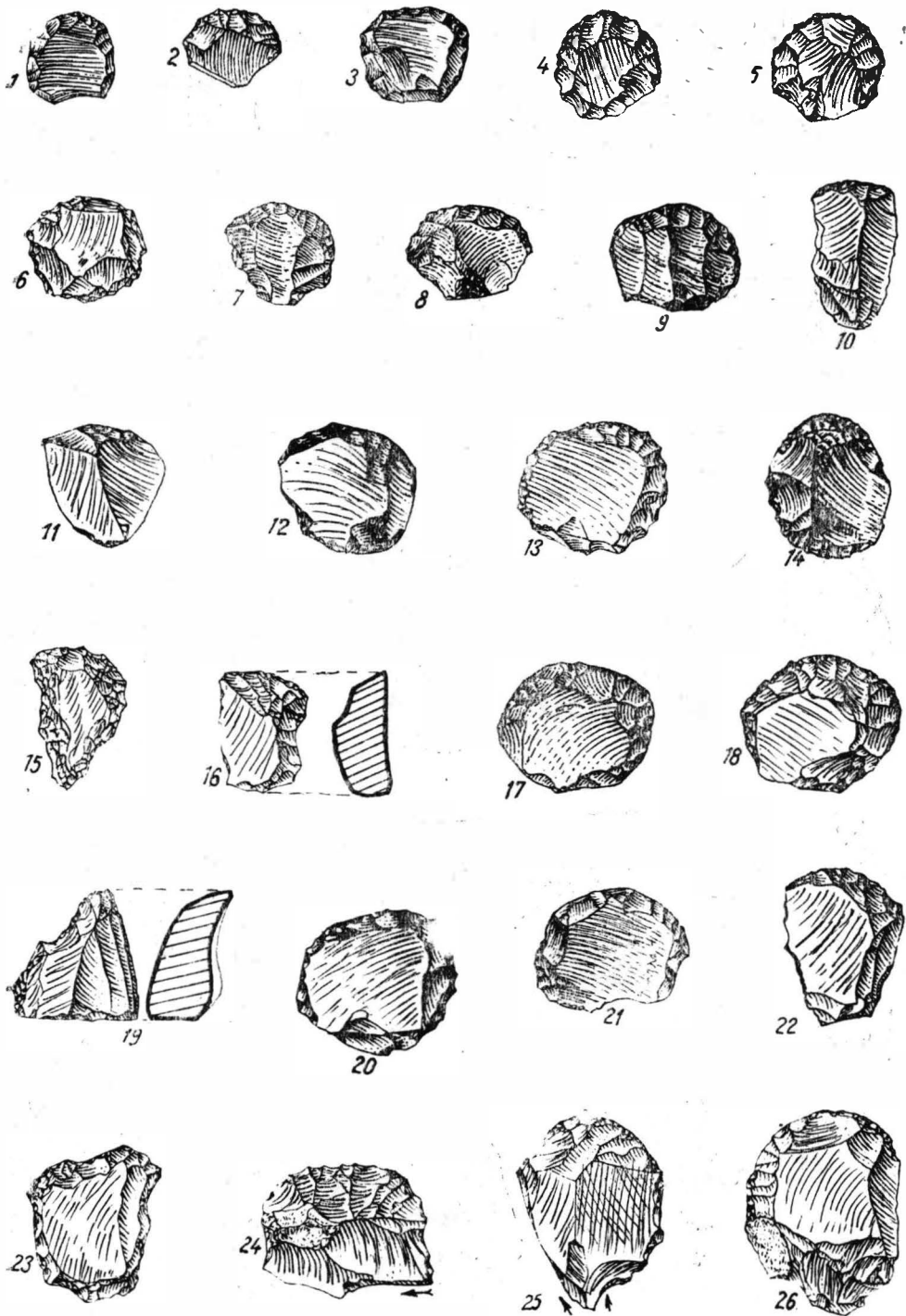

Fig. 6. — *Cuina Turcului*, 1–26, piese microlitice : 2, 4–6, 11, 15, 16, 18, 19, 22–26, stratul I epipaleolitic ; 1, 3, 7–10, 12–14, 17, 20, 21, stratul II epipaleolitic.

Interpretarea acestor apariții de resturi umane este dificilă. Putem afirma doar că nu s-au putut obține relații care să ne permită a vorbi de înmormântări în diferitele etape de locuire romanello-aziliene de aici, deși posibilitatea nu este exclusă dacă avem în vedere apariția grupată uneori a acestor oseminte și eventualitatea răvășirii sau topirii celorlalte resturi ale scheletelor umane.

Resturi faunistice. După determinările preliminare ale paleontologului Alexandra Bolomey, fauna din locuirile romanello-aziliene cuprinde circa 15 specii (sesizându-se doar unele mici diferențe între straturi), dintre care două, țapul de munte și capra neagră, sînt forme montane, indicînd un regim climatic relativ rece, iar restul speciilor reprezintă o faună obișnuită, în general de pădure temperată, întîlnită de altfel și în alte așezări mai tîrzii, neolitice. Se constată că stratul I conține un număr mai mare de indivizi de castor, mistreț și țap de munte, iar stratul II de țap de munte, capră neagră și lup (vezi anexa nr. III). Interesantă este și prezența, cu totul rară, a calului în stratul I. În stratul II el apare reprezentat doar printr-o falangă decorată. Prezența acestei falange s-ar putea explica fie prin aducerea în așezare numai a acestui rest osos, din întregul schelet, cu scopul de a fi prelucrat, fie poate prin păstrarea numai a acestei piese, alte oase de cal fiind neindeficabile datorită prelucrării sau corodării lor. În afara acestor mamifere, în ambele locuiri s-au găsit și resturi osoase de păsări, cîteva fragmente de carapace de broască țestoasă precum și oase de pește, puține în stratul I și relativ numeroase în stratul II. După determinările preliminare ale ihtiologului Teodor Nalbant avem de-a face cu o faună actuală, în care domină resturile de plătică și șalău în stratul I și de plătică și Acipenseride în stratul II (vezi anexa nr. IV). Reține atenția și observația după care unele plătici capturate aveau o greutate de 10—12 kg, iar unele exemplare de somn puteau atinge 15—40 kg. După același cercetător, capturarea unor asemenea pești s-a făcut probabil prin „răstocire”, adică prin închiderea unei suprafețe inundabile.

Pe baza acestor resturi faunistice se poate conchide că ocupațiile purtătorilor culturii romanello-aziliene din acest adăpost erau în primul rînd vînătoarea, urmată apoi de pescuit și cules.

Inventarul litic. S-a descoperit un mare număr de piese, unele întregi, altele fragmentare. Procentual, ca tipuri de piese se disting (fig. 3—6):

Nr. crt.	Tipuri de piese	Stratul I		Stratul II		Total general	
		Nr. piese	%	Nr. piese	%	Nr. piese	%
1	Piese retușate (cu retușe plate, oblice fine sau chiar semiabrupte); unele cu retușe inverse sau alterne.	149	11,92	195	9,46	344	10,40
2	Piese fin denticulate.	11	0,88	46	2,23	57	1,72
3	Piese cu scobitură retușată („enchoche”); unele cu dublă scobitură pe aceeași latură.	60	4,80	83	4,10	143	4,32

(continuare tabelul)

Nr. crt.	Tipuri de piese	Stratul I		Stratul II		Total general	
		Nr. piese	%	Nr. piese	%	Nr. piese	%
4	Piese cu trunchiere retușată: oblică (29 + 27), dreaptă (3 + 8), concavă (7 + 13), ușor convexă (4 + 5).	43	3,44	53	2,57	96	2,90
5	Lame tip „à gibbosité” retușate abrupt.	4	0,32	4	0,19	8	0,24
6	Lame tip „à bord abattu”.	92	7,36	209	10,14	301	9,10
7	Vîrfuri de tip zis „La Gravette”.	20	1,60	71	3,44	91	2,75
8	Vîrfuri de tip azilian, pe lame scurte și groase sau prelungi și svelte cu o latură în general curbă sau arcuită (tinzînd spre forma segmentului de cerc). Două piese din stratul I au baza trunchiată și retușată.	55	4,40	35	1,70	90	2,72
9	Piese tip „à cran”.	5	0,40	10	0,48	15	0,45
10	Străpungătoare pe lame și așchii.	15	1,20	15	0,72	30	0,90
11	Gratoare pe așchii, cele mai multe scurte (594 + 1001) și pe lame (54 + 150), dintre care unele de tip: unguiform (100 + 231), circular, subcircular (111 + 195), relativ înalt (40 + 44), cu „bot” (11 + 7), ogival (10 + 11), cu partea activă oblică (17 + 18), dreaptă (14 + 8), ușor concavă (8 + 3), iar restul de 911 obișnuite cu partea activă convexă (unele din ele mențin cortexul, iar altele — triunghiulare etc. cu laturile lungi retușate); gratoare duble (18 + 32).	648	51,84	1151	55,87	1799	54,35
12	Burine de tip: de unghi pe spărtură (10 + 22); de unghi pe trunchiere oblică (4 + 2), dreaptă (0 + 5), retușată; diedre (4 + 22); multiple (1 + 5).	19	1,52	56	2,71	75	2,26
13	Microburine.	1	0,08	3	0,14	4	0,12
14	Gratoare-burin.	4	0,32	3	0,14	7	0,21
15	Forme geometrice: piese segmentiforme întregi și fragmentare, pe lamele mici avînd o latură arcuită retușată de obicei abrupt iar cealaltă rectilinie tăioasă.	49	3,92	58	2,81	107	3,24

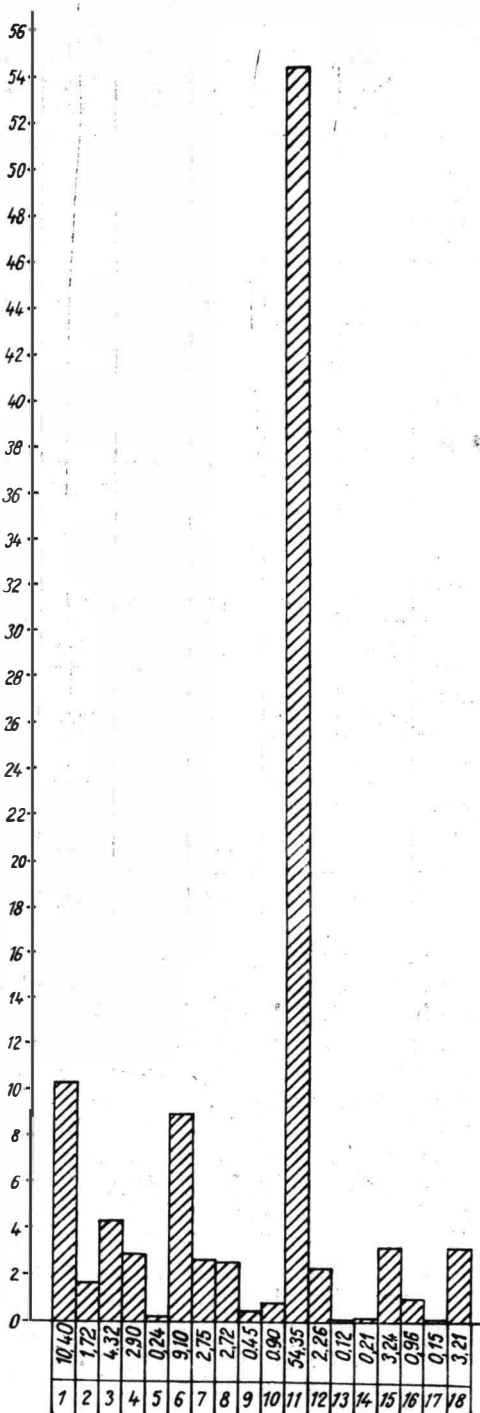
(continuare tabelul)

Nr. crt.	Tipuri de piese	Stratul I		Stratul II		Total general	
		Nr. piese	%	Nr. piese	%	Nr. piese	%
16	Forme geometrice : triunghiuri întregi și fragmentare, cele mai multe scalene (cu laturile neegale) scurte sau prelungi, avînd două laturi retușate de obicei abrupt iar a treia tăioasă; unele triunghiuri sînt oarecum dreptunghice.	25	2,00	7	0,34	32	0,96
17	Forme geometrice : piese trapeziforme pe lamele mici, înguste, cu retușe abrupte pe trei laturi (atît pe cele ne-paralele cît și pe baza mică). Piesa din stratul II are baza mică ușor concavă.	4	0,32	1	0,05	5	0,15
18	Piese tip „esquillé” (= „écaillé”, în general de formă rectangulară, prezentînd la unul sau ambele capete mici știrbituri obținute prin percuție violentă.	46	3,68	60	2,91	106	3,21
Total		1250		2060		3310	
19	Lame neretușate, cele mai multe fragmentare.	1192		2176		3368	
20	Așchii cu fine retușe de folosire.	88		103		191	
21	Nuclee de formă oarecum piramidală, prismatică, în rest, neregulate, epuzate.	73		102		175	
Total general		2603		4441		7044	

Din tabelul de mai sus se observă că grupa gratoarelor predomină, urmată apoi de cea a lamelor retușate (cu retușe marginale plate, oblice și semiabrupte), lamelelor retușate abrupt („à bord abattu”), pieselor cu scobitură („encoche”) și a vîrfurilor de tip zis „La Gravette”.

În afara acestor grupe, ca forme rare, se întîlnesc piesele geometrice, piesele cu trunchiere retușată, piesele tip „esquillée”, vîrfurile aziliene, burinele, piesele fin denticulate, iar ca forme cu totul rare microburinele, piesele tip „à gibbosité” sau de tip „à cran”, străpungătoarele și uneltele combinate cu funcție multiplă de tipul gratoarului-burin (fig. 7).

Marele număr de unelte, în cea mai mare parte microlitice (98%) și numai 2% de mărime mijlocie (lungimea = 3,5—7,5 cm) descoperite în cele două straturi epipaleolitice de la Cuina Turcului, sînt lucrate îndeosebi din silex și în foarte mică măsură din obsidiană (3%) și cuarțit (0,20%). Reține atenția și marele număr (zeci de mii) de piese atipice, în general, resturi de prelucrare (spărturi, așchii de descojire, bulgări întregi, spartii etc.), care atestă prezența în așezare a cîtorva mici ateliere de prelucrare a uneltelor din silex.

Uneltele și armele de os și corn. În ambele straturi s-au descoperit relativ numeroase unelte și arme, cele mai multe din os (fig. 8—9).

Ca forme se disting îndeosebi : a) străpungătoarele întregi și fragmentare, mai mari sau mai mici (unul din os de pasăre) cu vârful mai mult sau mai puțin pronunțat realizat prin șlefuire ; se remarcă, cu totul rar, și străpungătorul dublu ; b) uneltele cu vârful puternic șlefuit având o margine de obicei convexă și subțiată, folosite probabil ca unelte cu funcție multiplă (răzuitoare, netezitoare, despicătoare) ; c) vîrfurile întregi sau fragmentare de sulită, șlefuite, unele din ele cu profilul arcuit. Secțiunea transversală a acestor obiecte este fie ovală sau rotundă, fie rectangulară. Pe câteva piese se observă și unele linii fin incizate sau scrijelituri, iar un străpungător din stratul II păstrează urme de ocră roșu. Privite în ansamblu, uneltele și armele de os și corn de la Cuina Turcului prezintă asemănări cu cele găsite în diferite așezări aziliene și romanelliene. De altfel, asemenea obiecte s-au descoperit și în unele stațiuni atribuite paleoliticului superior târziu din Italia (peșterile Maritza, Polesini etc.).

De o deosebită importanță este și descoperirea în stratul I a unui mic fragment de harpună plată lucrată din corn (fig. 8/6). Este vorba de partea de bază a piesei care păstrează o mică

Fig. 7. — *Cuina Turcului.* Grafic tipologic-statistic al uneltelor din cele două straturi epipaleolitice (reprezentînd cele 18 tipuri de piese cu procentul lor din tabelul statistic).

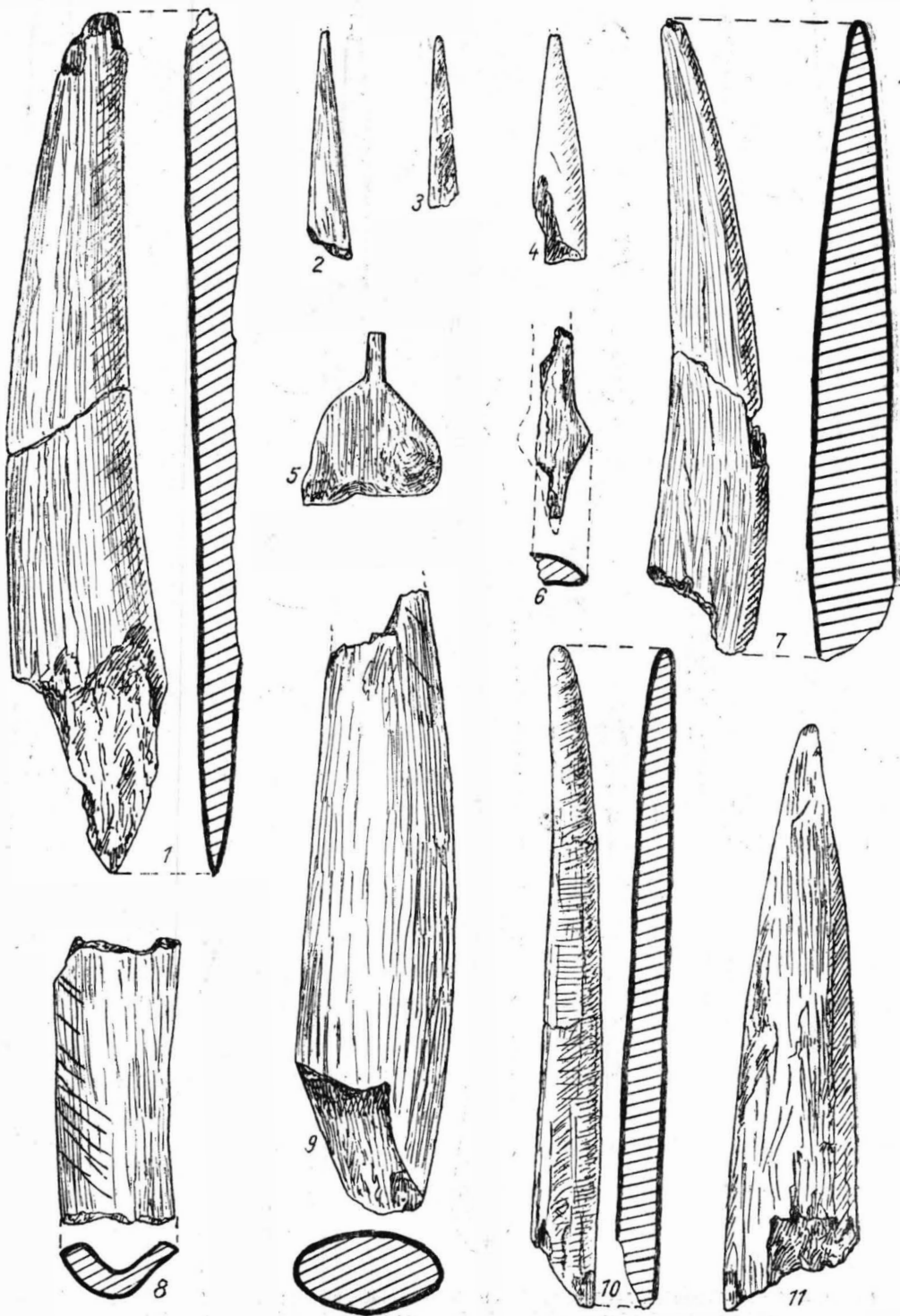

Fig. 8. — *Cuina Turcului*, 1–7, 9–11, obiecte de os și corn (unelte, arme, harpună); 8, fragment de os cu cîteva linii fin incizate; 1–7, 10, 11, stratul I epipaleolitic; 8, 9, stratul II epipaleolitic.

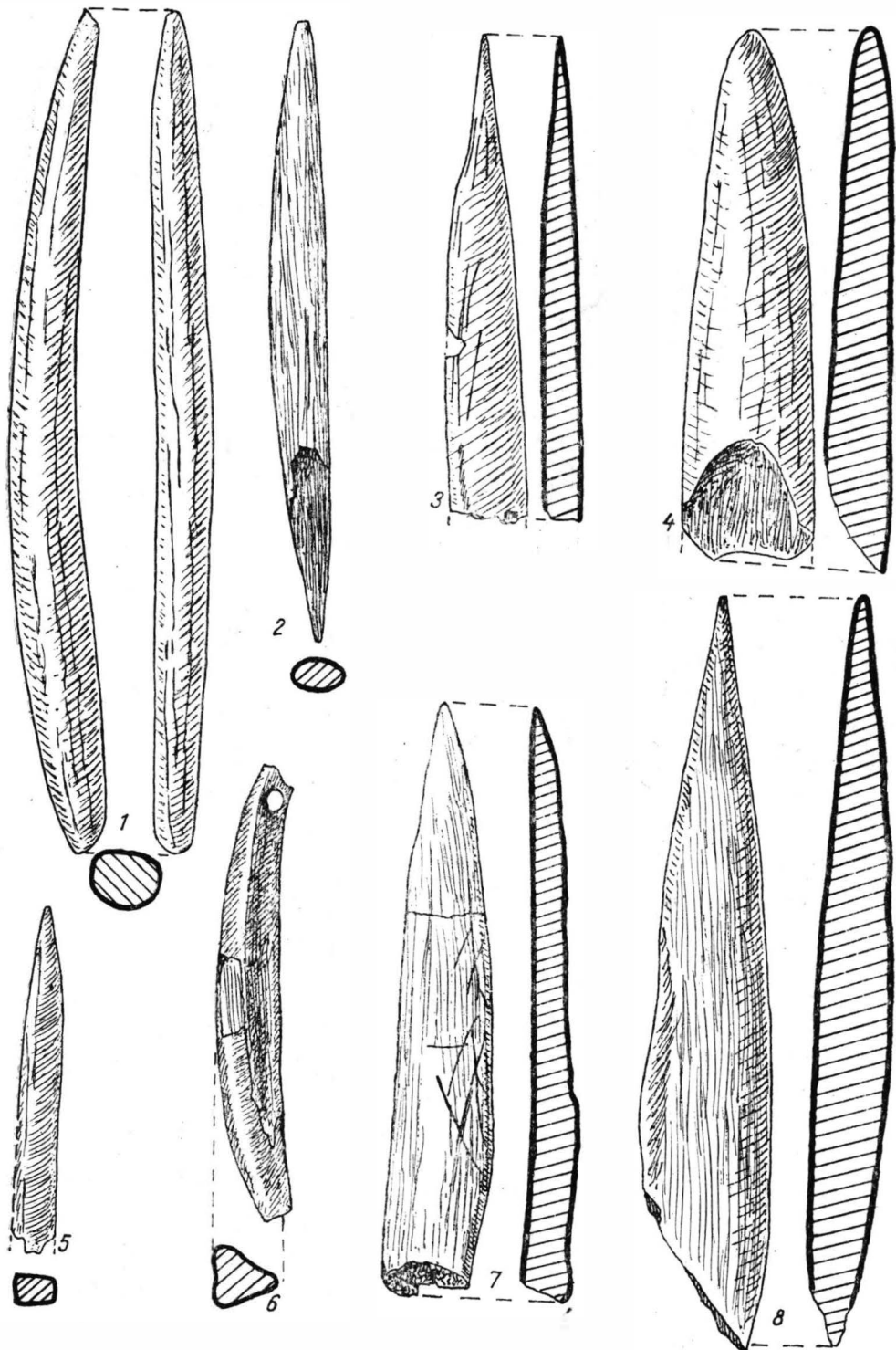

Fig. 9. — *Cuina Turcului*, 1–5, 7, 8, obiecte de os (unelte, arme); 6, obiect de podoabă din incisiv găurit. 1–5, stratul II epipaleolitic; 6–8, stratul I epipaleolitic.

proeminență și capul vîrfuit. După forma sa, acest obiect nu pare să fi fost lucrat în tehnica clasicelor harpune aziliene plate și găurite spre bază. El se încadrează tipologic în tipul magdalenian, fiind astfel asemănător celor de la Fontalès, La Madeleine, Rochereil, Laugerie-Basse, Petersfels, Pekárna etc.

Subliniem faptul că în așezările romanelliene nu s-au descoperit harpune.

Obiecte de podoabă. În ambele straturi s-au găsit 15 piese (canini de cerb, incisivi de lup, mistreț, rumegător) găurite la un capăt spre a fi folosite ca obiecte de atîrnat (fig. 9/6 ; fig. 10/2 ; fig. 12/4,5). Din stratul II provin și 2 vertebre de pește cu un orificiu la mijloc precum și un pandantiv de formă rectangulară decupat dintr-un os mai mare, de asemenea perforat la un capăt ; pe fața inferioară este ușor șlefuit și prezintă linii fin incizate. Reține atenția și faptul că acest obiect a fost uns cu ocră roșu (fig. 12/2). Alte obiecte de podoabă sînt reprezentate de gasteropode. Din stratul I de pildă, s-au cules cîteva fragmente de *Dentalium sp.* (fig. 10/7), iar din stratul II numeroși melci găuriți (fig. 10/3) folosiți la coliere. După prof. Al. V. Grossu ei aparțin următoarelor specii : *Theodoxus transversalis*, *Theodoxus danubialis*, *Lythoglyphus naticoides*, *Nassa (Cyclope) neritea*, *Zebrina detrita* (vezi anexa nr. V). Asemenea obiecte de podoabă lucrate fie pe dentiție, fie pe cochilii de melci s-au descoperit și în alte multe așezări aziliene și romanelliene din vestul și sud-vestul Europei. În ambele straturi s-au mai găsit și bucăți mai mici sau mai mari de grafit sau ocră roșu în stare pură și de hematită, iar în stratul I s-au aflat și cîteva bucăți de ocră galben-portocaliu. Din stratul II provin și trei pietre de rîu de formă ovală sau oval-prelungă, acoperite cu ocră roșu, precum și un fragment de gresie cu urme de ocră pe ambele fețe.

Obiectele de artă. Pe lângă celelalte resturi de cultură materială au fost descoperite în ambele straturi romanello-aziliene mai multe obiecte decorate. Este demn de subliniat faptul că numărul lor e mai mare în stratul inferior decît în cel superior. Ele sînt lucrate în general pe fragmente de oase (pereți de diafize, simple așchii, piese decupate din grosimea unui os, fragmente de coastă) și de corn. Numai un singur obiect decorat pe o falangă este întreg (fig. 10/1,4—6,8—14 ; fig. 11/1—4 ; fig. 12/1,3). Motivul ornamental este reprezentat în toate cazurile prin decorul geometric incizat. De cele mai multe ori el constă din linii dispuse neregulat, linii în rețea, grupe (benzi) de linii orizontale, verticale sau oblice, mai scurte sau mai lungi, paralele. Pe trei dintre obiecte se întîlnește și banda de două linii al cărei interior e hașurat prin linii mici, paralele, dispuse orizontal (decor zis „în scăriță”), vertical sau oblic. Pe alte trei piese apare decorul în linii vălurite.

În schimb, un număr de cinci obiecte prezintă un decor meandroid sau tipic meandric, realizat prin grupe de cîte două linii. Într-un singur caz, în interiorul unui asemenea meandru se află un patrulater. Forma geometrică e reprezentată atît de triunghi (hașurat cu linii în rețea) cît și de patrulater (pătrat hașurat cu linii paralele dispuse oblic sau romb

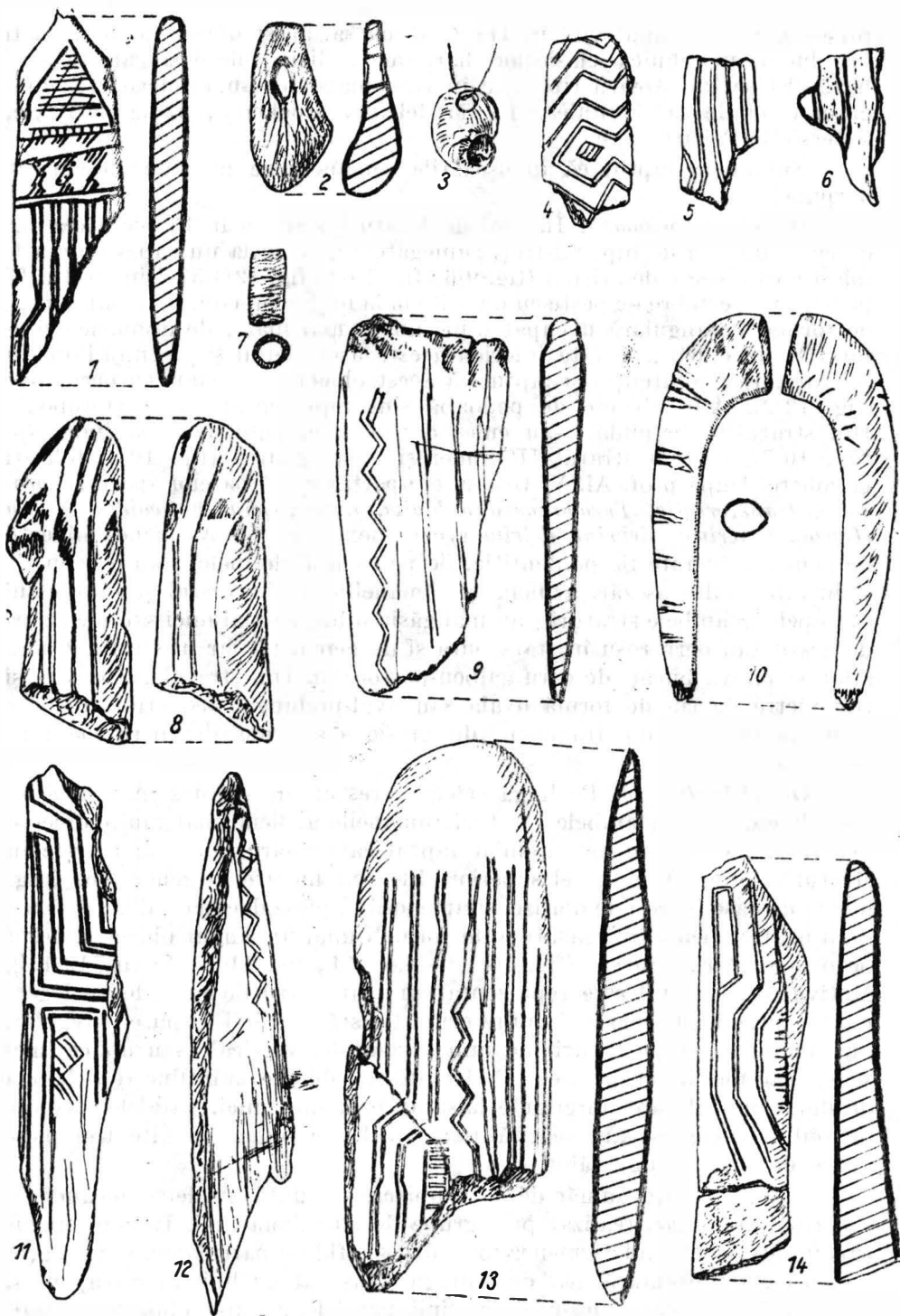

Fig. 10. — *Cuina Turcului*. 1, 4—6, 8—14, obiecte de artă din os și corn; 2, 3, 7, obiecte de podoabă (canin de cerb, melc, — ambele găurite și fragment de *Dentalium* sp.); 1, 2, 4—14, stratul I epipaleolitic; 3, stratul II epipaleolitic.

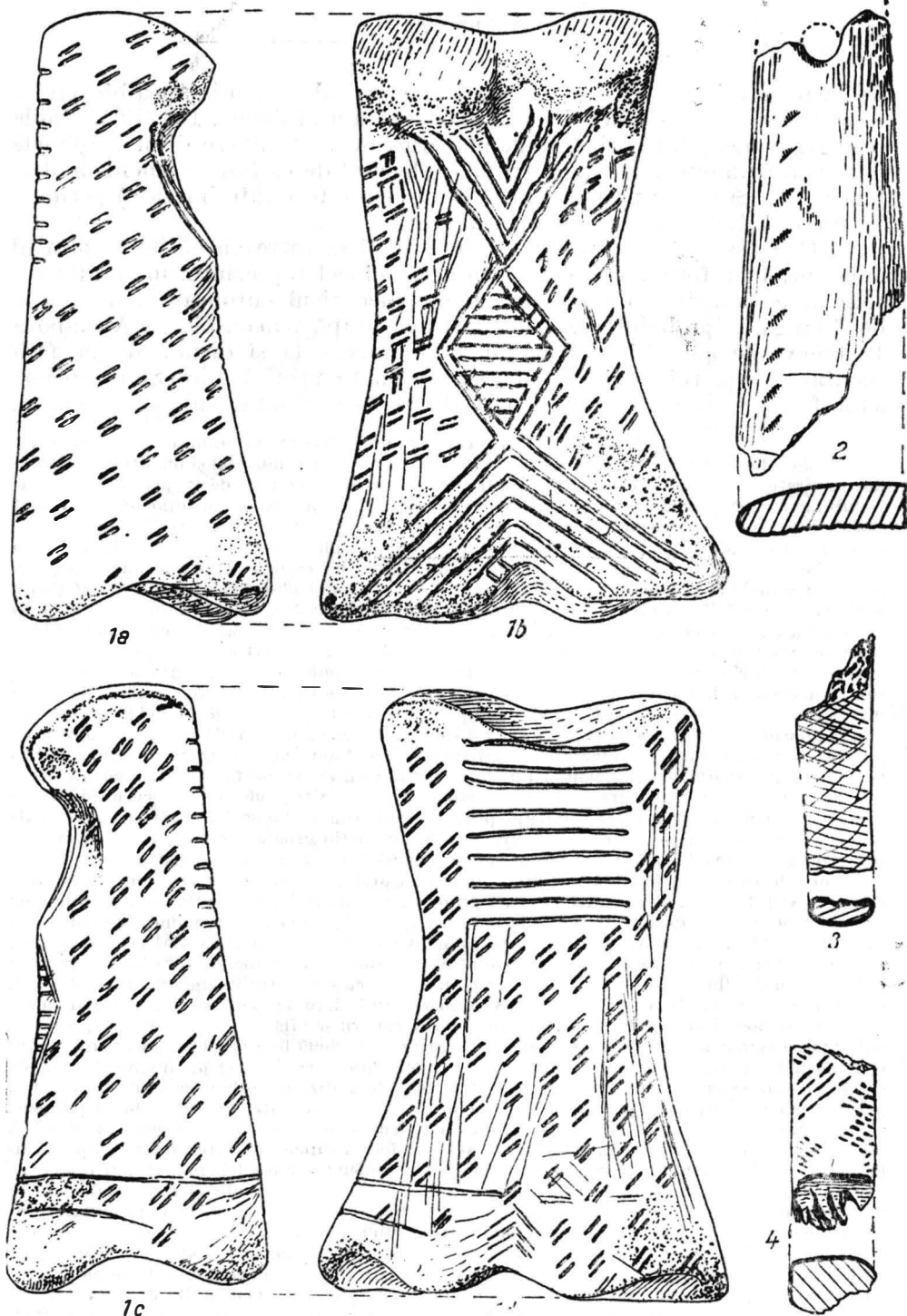

Fig. 11. — *Cuina Turcului*, 1a, b, c, d, falangă de equideu ornamentată; 2, fragment de os perforat la un capăt, avînd pe una din fețe linii fin incizate; 3, fragment de os cu linii fin incizate în rețea; 4, fragment de os cu decor incizat. 1, 3, 4., stratul II epipaleolitic; 2, stratul I epipaleolitic.

de asemenea hașurat prin linii paralele orizontale)³. Motivistica obiectelor din primul strat este mai bogată decât cea din al doilea. De pildă, liniile în zigzag, meandru, triunghiul, pătratul, nu se întîlnesc decât la piesele din stratul inferior. Reține atenția și obiectul de os (un fragment de diafiză avînd ca decor pe una din fețe un șir de 9 liniuțe incizate) perforat la un capăt, descoperit în stratul I.

O deosebită importanță prezintă și piesa întreagă găsită în stratul superior. Prin forma și decorul său acest obiect reprezintă, în stadiul actual al cercetărilor, un unicum în epipaleolitic european. Este vorba de falanga I (probabil posterioară stîngă, după paleontologul Alexandra Bolomey) de cal sălbatic, cu muchiile proximală și distală de pe fața plantară și cu tuberozitățile distale atenuate prin șlefuire. Se pare că și suprafața de inserție ligamentoasă de pe fața plantară a fost atenuată.

³ În stratul I s-au descoperit: 1) un fragment de diafiză avînd un decor meandric realizat din linii duble paralele, în interiorul căreia se afla un motiv romboidal și un altul triunghiular, hașurate prin linii fine incizate; 2) un fragment de diafiză mai lat decât primul, puternic șlefuit la un capăt, formînd o margine convexă și ascuțită: ca motiv ornamental piesa prezintă pe fața superioară șapte grupe de linii duble (benzi) oarecum paralele, dispuse vertical, avînd spre marginea dreaptă o linie incizată mai adîncă, care desparte ultimele două grupe de linii; banda din mijloc se continuă în partea inferioară cu un zigzag, iar celelalte trei benzi din stînga cu un meandru; între banda din mijloc și cealaltă din stînga se observă în porțiunea inferioară a piesei o „scăriță” (un dreptunghi hașurat cu linii paralele); 3) o așchie de os prezintă pe o porțiune a unei extremități un decor în zigzag oarecum neregulat format din cîte două linii fine incizate avînd capetele de jos unite printr-o linie orizontală; spre extremitatea cealaltă se află șase linii fine incizate dispuse oarecum paralel; 4) un fragment de corn prezintă pe fața superioară un decor de linii frînte meandroide format din trei grupe (benzi) de cîte două linii paralele; între prima și a doua grupă se află spre un capăt un patruleter; meandru al ultimei grupe este închis la un capăt de o linie dreaptă pe care sînt dispuse perpendicular grupe de cîte două linii scurte; pe fața inferioară șlefuită se întîlnesc unele scrijelituri; 5) un fragment de corn cu muchiile șlefuite, la un capăt spart, iar la celălalt șlefuit și ascuțit la vîrf, avînd pe fața superioară un decor incizat format din trei registre: cel de sus reprezentat de un triunghi hașurat cu un motiv de linii în rețea a cărui bază este marcată printr-un dreptunghi îngust hașurat cu linii verticale paralele; între primul și al doilea registru se află un spațiu ornamentat în partea superioară prin trei grupe de cîte trei liniuțe dispuse oblic și paralel; cel de-al doilea registru pare a consta din grupe de cîte trei triunghiuri nelncadrate dar hașurate, cele de sus cu vîrfurile în jos iar cele de jos cu vîrfurile în sus, legate între ele prin grupe de cîte două linii sau printr-un dreptunghi; ultimul registru este format din cinci grupe (benzi) de cîte două linii evoluînd meandric; 6) piesă decupată din grosimea unui os, în secțiune ovală avînd un capăt subțiat iar celălalt lat, arcuit și retezat drept; ca decor, pe una din fețe prezintă șase grupe de cîte două, trei sau chiar mai multe liniuțe; 7) un fragment de corn șlefuit cu un motiv în zigzag format din linii duble și alte cîteva urme cu decor liniar; 8) o așchie mică plată de os cu decor meandroid alcătuit din cîte două linii paralele; în interiorul unui meandru se află un pătrat hașurat prin linii oblice; 9) o așchie mică de os cu cinci grupe (benzi) de cîte două linii paralele, meandroide; 10) o așchie mică plată de os cu trei benzi de cîte două linii paralele; 11) un fragment de os cu două linii care se întîlnesc în unghi; 12) un fragment de diafiză de os lung cu o muchie șlefuită, perforat la un capăt, avînd pe una din fețe un șir de 9 liniuțe incizate, dispuse oblic și paralele, situate spre marginea muchiei șlefuite; 13) un fragment de os în secțiune rotundă, prelucrat în fațete cu cîteva urme de ornamente liniare avînd o formă dificilă de interpretat (harpună, figurină? etc.). În stratul II s-au găsit: 1) o falangă de equide (descrisă deja în text); 2) o spatulă lucrată pe un os în stare fragmentară cu capul decupat avînd marginile șlefuite, deosebit în regiunea gîtului; partea inferioară a piesei, spartă din vechime, prezintă o bandă formată din două linii fine incizate, hașurată cu șapte liniuțe dispuse oblic; 3) o coastă fragmentară avînd pe una din fețe grupe de cîte trei sau patru liniuțe paralele dispuse oblic iar pe cealaltă un decor asemănător, dar mai fin incizat; 4) un fragment mic de coastă prezintă pe una din fețe un decor de mici adîncituri (am putea spune mici creștături fine adîncite) grupate, cele mai multe dispuse oblic în șiruri, înscrîindu-se oarecum într-un triunghi (nelncadrat); piesa a fost unsă cu ocră; 5) un fragment mic de os cu decor de linii fine incizate dispuse în rețea. La acestea se mai adaugă alte cîteva fragmente de oase găsite în ambele straturi care prezintă ca ornament fie linii dispuse neregulat fie simple scrijelituri.

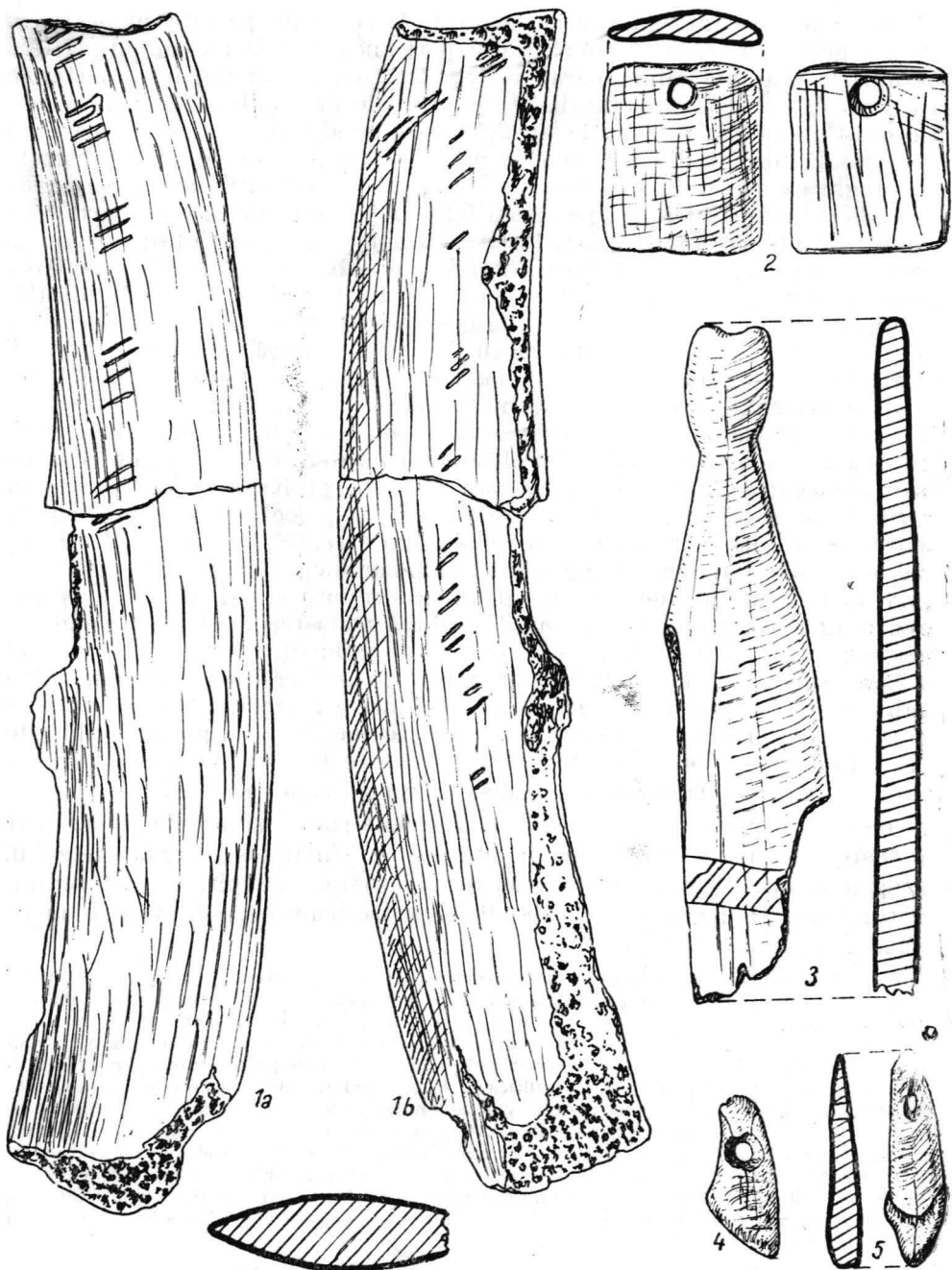

Fig. 12. — *Cuina Turcului*, 1a, b, fragment de coastă cu decor de linii incizate; 2, pandativ de os de formă rectangulară; 3, spatulă de os, în partea inferioară cu un decor de linii fin incizate; 4, 5, obiecte de podoabă (canin de cerb, incisiv lup, găuriți). 1—3, stratul II epipaleolitic; 4,5, stratul I epipaleolitic.

Piesa a fost în întregime ornamentată. Decorul de pe fața plantară se poate grupa în trei registre : cel din porțiunea distală alcătuit din patru grupe de câte două linii, paralele, care se întâlnesc în unghi cu vârful în jos, cel din porțiunea centrală reprezentat de un romb cu laturile duble, hașurat cu 10 linii orizontale paralele și cel de-al treilea aflat în porțiunea proximală format din 6 grupe de câte două linii paralele ce se întâlnesc în unghi cu vârful în sus. Pe fața dorsală a piesei întâlnim în porțiunea distală 9 linii paralele iar pe restul feței și pe muchiile laterale, grupe de câte 2 liniuțe dispuse regulat, în șiruri verticale ; în porțiunea proximală se mai găsește și câteva linii mai mari dispuse oblic sau orizontal. Ar putea oare decorul de pe fața plantară să sugereze imaginea, cu totul stilizată, a figurii umane, iar grupele de liniuțe dispuse în șiruri îmbrăcăminte ? Fără îndoială, acest lucru este greu de afirmat. Dacă asupra interpretării caracterului de cult al acestui obiect pot exista unele rezerve, în schimb asupra apartenenței sale stratului superior epipaleolitic nu pot exista îndoieli ⁴. Prezența unor asemenea idoli-falangă și în perioade mai târzii nu trebuie să ne surprindă. De altfel, se consideră că falanga de equideu sau rumegetor găurită ori perforată, folosită probabil ca pandantiv sau având poate alt scop, este cunoscută atât în paleolitic sau epipaleolitic cât și în neolitic sau chiar în perioade mai recente. Un număr destul de mare de idoli-falangă ornamentați (cu decor incizat de linii paralele sau „cu ochi”) au fost descoperiți atât în morminte cât și în unele așezări aparținând perioadei „bronzului I” — după noua terminologie spaniolă — respectiv culturii Los Millares și sferei ei de influență, din regiunea de sud a Peninsulei Iberice ⁵. Astfel, s-ar putea spune că ideea ornamentării falangei de animal cu scopul de a crea într-o manieră stilizată un idol a apărut, în mod independent, în diferite locuri și în perioade diferite de timp. Toate obiectele decorate descoperite în locuirile romanello-azi-liene de la Cuina Turcului se încadrează în arta tipică perioadei de început a postglaciarului, caracterizată prin geometrizare și schematism. Este îndeobște cunoscut faptul că în etapele de sfârșit ale magdalenianului, arta paleolitică legată pînă atunci de vînătoare, cu multiple reprezentări naturaliste, în bună parte animaliere, se transformă, adoptînd o moti-

⁴ Ni se pare cel puțin hazardată atribuirea de către N. Vlassa (cf. *Acta Musei Napocensis*, V, 1968, p. 376—379) a idolului-falangă de la Cuina Turcului, culturii Glockenbecher. Dacă la pretenția d-sale de a pune lucrurile „la punct” s-ar fi adăugat o cunoaștere a situației de fapt de la Cuina Turcului, am fi fost scutiți de aceste note, „de ultimă oră” (cf. la N. Vlassa, *loc. cit.*, nota 24). Din text a reieșit, credem, că piesa noastră face parte dintr-un ansamblu de descoperiri care caracterizează arta paleolitică de sfârșit, deci nu sîntem în fața unei piese izolate. Stratigrafic, piesele, și nu numai piesa, pe care le-am descris mai sus se află la o adîncime între 1,50—4,80 m sub nivelul de locuire Coțofeni. Avînd în vedere pe de o parte, poziția stratigrafică clară, care nu ne îngăduie să vorbim de deranjamente ulterioare și nici de unele infiltrații târzii în straturile inferioare, iar pe de alta, ansamblul obiectelor de artă, nu putem, în nici un caz, diviza și atribui aceste piese ornamentate unor epoci atît de diferite în timp (epipaleolitic — eneolitic final); vezi Al. Păunescu, *Arta epipaleolitică de la Cuina Turcului-Dubova*, în *Revista muzeelor*, an. VI, 4, 1969 p. 342—348.

⁵ H. Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte, Altsteinzeit*, vol. I, München, 1966, p. 304, pl. 194/35; Rudolf Albert Maier, *Neolithische Tierknochen-Idole und Tierknochen-Anhänger Europas*, în *BerRGK*, 42, 1961, Berlin, 1962, p. 171—298 și pl. 36/1a-1c, pl. 36/4, pl. 38/2, 16; Martin Almagro, *El Idolo de Chillarón y la tipología de los Idolos del Bronce I Hispano*, în *Trabajos de Prehistoria del seminario de historia primitiva del hombre de la Universidad de Madrid*, XXII, Madrid, 1966, p. 23—24.

vistică nouă, non-figurativă, cu conținut geometric⁶. În cea de-a doua jumătate a magdalenianului VI se va trece la un schematism al figurilor, acestea pierzându-și proporțiile și contururile⁷. Reamintim că în azilianul occidental arta este reprezentată prin galete gravate și pictate cu desene geometrice sau cu figuri umane schematizate.

S-a observat de asemenea că unele motive de decor, cum ar fi de exemplu banda hașurată cu linii oblice, triunghiul hașurat în rețea sau motivul simplu de linii în rețea și îndeosebi ornamentul în zigzag se întâlnesc deja pe diferite obiecte (spatulă, baghetă, incisivi de cal etc.) magdaleniene⁸. În ceea ce privește decorul în zigzag, remarcăm prezența sa pe mai multe obiecte atribuite paleoliticului superior târziu de tip gravetian oriental din Europa răsăriteană (Kostenki I⁹, Mezin). De altfel, decorul geometric complex, ne referim în special la complicatul motiv meandric, este specific așezării gravetiene de la Mezin, care prin inventarul ei pare a prezenta un aspect destul de magdalenoid¹⁰. Cu toate aceste asemănări din punct de vedere ornamental, inventarul litic din cele două așezări aflate la o distanță de peste 1 000 km (în linie dreaptă) nu ne îngăduie totuși să vorbim de unele influențe estice venite din zona cursului mijlociu al Desnei spre Cazanele Dunării. Decorul aflat pe obiectele de os descoperite în aceste așezări pare a reprezenta apariții mai degrabă independente. S-a observat totodată că unele elemente de decor de pe obiectele de os și corn de la Cuina Turcului își găsesc corespondențe pe diferite piese descoperite în așezări paleolitice superioare și epipaleolitice din Italia. Astfel, obiectele de os din complexul de locuire bertonian I—IV — îndeosebi cele din bertonianul I—II atribuit paleoliticului superior — din peștera Maritza¹¹ (Italia est-centrală) prezintă ca motive geometrice linii dispuse oblic, grupe de câte două linii hașurate cu liniuțe oblice sau orizontale, în zigzag, grupe de liniuțe dispuse vertical, linii fine în rețea, iar cele din peștera Polesini¹² (Italia vest-centrală), asociate cu un inventar litic de aspect romanellian (o fază probabil mai timpurie de la sfârșitul glaciului) conțin o gamă și mai variată de liniuțe duble în zigzag, grupe de creștături dispuse orizontal, grupe de câte două linii meandrice, linii hașurate în rețea etc. În afara acestora mai amintim și motivul geometric (un dreptunghi înscris în altul, grupe de linii paralele în zigzag) de pe virful de sulită găsit în adăpostul Romito din Italia sud-vestică (provincia

⁶ R. N. Nougier, *L'art préhistorique*, Paris, 1966, p. 18, 52, 112—148; H. Breuil, ed. Christian Zervos, *L'Art de l'époque du renne en France*, Paris, 1959, p. 105.

⁷ André Leroi-Gourhan, *Préhistoire de l'art occidental*, Mazenod, Paris, 1965, p. 72, 158—159.

⁸ *Ibidem*, fig. 209 — spatula de la Saint-Marcel (Indre); fig. 220 — bagheta de la Isturitz; H. Breuil, *op. cit.*, fig. 470 — bagheta de la La Madeleine; fig. 472 — bagheta de la Fontalès; H. Müller-Karpe, *op. cit.*, pl. 78/c, nr. 19, 27, 34 (Laugerie-Basse); pl. 193/51 — peștera Petersfels; Paolo Graziosi, *L'arte dell'antica età della pietra*, Sansoni-Firenze, 1956, p. 263, pl. 92/m — peștera La Marche (Vienne) incisiv de cal decorat (triunghi hașurat în rețea).

⁹ P. P. Efimenko, *Костенки, I*, Moscova, 1958, fig. 124/2 (stratul superior).

¹⁰ I. G. Șovkoplias, *Мезинская стоянка*, Kiev, 1965, p. 115—178, pl. LIII/6, 8, 10, 12 etc. (fragmente de oase cu decor: linii în zigzag, linii oblice întâlnite în unghi, paralele, meandre etc.).

¹¹ Renata Grifoni, Antonio M. Radmilli, *La Grotta Maritza e il Fucino prima dell'età romana*, în *RSP*, XIX, 1964 p. 53—94, fig. 16—17.

¹² A. M. Radmilli, *Le produzioni di arte mobiliare nella Grotta Polesini*, în *Quartär*, 9, Bonn, 1957, p. 41—59, fig. 6—9.

Cosenza)¹³. Nu este exclus ca aceste similitudini din punct de vedere decorativ să fie expresia unui centru mediteranean situat pe teritoriul Italiei centrale și de sud care, încă din perioada de sfârșit a paleoliticului superior și la începutul epipaleoliticului s-a extins fie spre nord, fie spre est-nord-est (traversînd Adriatica), asimilînd cu această ocazie unele elemente de decor al fondului local magdalenian sau gravetian tardiv. Nu trebuie să ne scape din vedere nici observația după care pînă acum, nu s-au descoperit în spațiul cuprins între zona mediteraneană și cea a Cazanelor Dunării obiecte de artă cu un decor asemănător¹⁴. Cu toate acestea sîntem înclinați să credem, avîndu-se în vedere și celelalte elemente de cultură materială (cum ar fi inventarul litic și cel de os) găsite atît la Cuina Turcului cît și în stațiunile italiene, că cel puțin sudul Banatului a făcut parte, din punct de vedere cultural la sfîrșitul paleoliticului și începutul epipaleoliticului, din marea zonă mediteraneană. Nu trebuie trecute cu vederea nici cele cîteva obiecte de os, corn și dentiție, decorate, descoperite recent de V. Boroneanț în așezările epipaleolitice tîrzii, împreună cu unelte de os, corn, cuarțit și silex de la Schela Cladovei — Turnu Severin, Ostrovul Banului — Gura Văii și îndeosebi cele de la Icoana — Ogradena și Veterani — Dubova (punctul „Terasă”) — toate patru aflate în aceeași zonă a Porților de Fier.

De asemenea, trebuie să relevăm că o motivistică geometrică asemănătoare se întilnește și pe ceramica neolitică de mai tîrziu, fără a se putea însă stabili vreo legătură directă între ele.

Concluzii. Cercetările de pînă acum au arătat că în perioada de început a postglaciarului (probabil mileniul X i.e.n.), pe teritoriul Europei au locuit populații ce au continuat același mod de viață caracteristic paleoliticului final. Este vorba de o adaptare la noile condiții de viață, care a permis prezența mai mult sau mai puțin simultană a diverselor comunități, ca de pildă, azilienii în Franța și Spania, romanellienii în Italia, pludyenii în Polonia, ahrensburgienii în Germania, romanello-azilienii în sud-vestul României etc.

Este cunoscută părerea potrivit căreia azilianul clasic vest-european nu reprezintă altceva decît o continuare a magdalenianului final¹⁵. Utilajul său litic, relativ sărac și în general de dimensiuni mici, se caracterizează prin prezența gratoarelor scurte pe așchii și unguiforme, a vîrfurilor tipice aziliene, pieselor „à bord abattu”, ca și prin raritatea sau chiar dispariția burinelor.

¹³ Paolo Graziosi, *Nuove incisioni rupestri di tipo paleolitico in Calabria*, în *RSP*, XVII, 1962, p. 139—145, fig. 1.

¹⁴ Menționăm că la Grimaldi (Barma Crande) s-a găsit și un fragment cu decor geometric (banda hașurată cu linii în rețea, liniuțe în zigzag etc.) asemănător celui găsit în peștera Polesiņ (vezi H. Müller-Karpe, *op. cit.*, pl. 225/A—9). În azilianul de la Mas d'Azil apare pe galet decorul în zigzag (H. Müller-Karpe, *op. cit.*, pl. 106/39; vezi și H. Breuil, *Cailloux gravés aziliens*, în *Quaternaria*, II, 1955, Roma, p. 29—33 și fig. 3.

¹⁵ Denise de Sonneville-Bordes, *L'âge de la pierre*, Paris, 1965, p. 108—109; idem, *L'évolution du paléolithique supérieur en Europe occidentale et sa signification*, în *BSPF*, LXIII, 1966, 1, p. 3—32; Paul Fitte și D. de Sonneville-Bordes, *Le Magdalénien VI de la Gare de Couze (commune de Lalinde-Dordogne)*, în *L'Anthropologie*, 1962, 3—4, p. 217—246; H. Breuil și R. Lantier, *Les hommes de la pierre ancienne*, Paris, 1959, p. 261—264.

Reamintim că în unele aşezări aziliene, cum ar fi de exemplu cea de la Valle (provincia Santander-Spania), s-au găsit și microlite de aspect geometric, triunghiulare sau segmentiforme¹⁶.

Dacă azilianul clasic s-a dezvoltat în regiunea franco-cantabrică, în schimb romanellianul a evoluat în Peninsula Italică, fiind considerat ca o cultură tipic mediteraneană.

După Arturo Palma di Cesnola, în evoluția romanellianului — etapa finală a epigravetianului — s-au putut distinge trei faze: prima, romanelliană tipică (cunoscută în peștera Romanelli, straturile E—A) caracterizată printr-un procent ridicat al gratoarelor, de obicei scurte și circulare, în comparație cu cel al burinelor, un număr mare de piese „à bord abattu”, vîrfuri, lame, piese trunchiate, lame vîrfuite retușate — forme tipice, rare piese geometrice segmentiforme și triunghiulare și piese „à cran”; a doua fază, romanelliană finală (peștera Cavallo — straturile BII și BIb, peștera Ulluzzo, straturile I—F), în care se observă o scădere a procentului burinelor față de gratoare, o creștere a procentului lamelor „à bord abattu” și a pieselor denticulate, prezența în număr mic sau foarte mic a pieselor „à cran”, a segmentelor de cerc, microburinelor, vîrfurilor pe lame cu retușe marginale, pieselor „esquillées” etc.; a treia fază epipromanelliană (peștera Cavallo — stratul BIIa), caracterizată prin sărăcia tipurilor, raritatea burinelor, absența microburinelor, prezența cu totul sporadică a pieselor geometrice, creșterea procentului de gratoare circulare. După același autor, romanellianul în forma sa cea mai tipică s-a dezvoltat în regiunea Salento în perioada de sfîrșit a glaciului și în cea de început a postglaciului, fără să cunoască influența curenților nordice magdalenieni. Reține atenția și observația după care s-ar putea vorbi chiar de o atenuare a caracterelor sale pe măsură ce ne îndreptăm spre regiunile centrale ale Italiei¹⁷. Rămîne în afară de orice îndoială faptul că, spre începuturile postglaciului, se poate vorbi, în Europa de vest și de sud-vest, de două mari aspecte culturale: unul reprezentînd o fază evoluată a magdalenianului final, franco-cantabric, iar altul o fază evoluată a epigravetianului final italic¹⁸. Se pare că între romanellian și azilian a existat, la un moment dat, o interferență, datorată pătrunderii unor elemente romanelliene clasice în aria culturii aziliene¹⁹. Am avea astfel de-a face cu un nou aspect cultural, denumit romanello-azilian.

Nu trebuie trecută cu vederea nici observația după care în această vreme, în unele regiuni din centrul și estul Europei, excluzînd pe cele în care locuiau pludyenii, sau campignienii arhaici etc., s-au dezvoltat mai multe faciesuri aziloide pe baza unui fond local (magdalenian-gra-

¹⁶ André Cheynier și J. González Etchegaray, *La grotte de Valle*, în *Instituto de Prehistoria y Arqueología* (Monografías X), Barcelona 1964, p. 341.

¹⁷ Arturo Palma di Cesnola, *Il paleolitico della Puglia*, în *Memorie del Museo civico di storia Naturale di Verona*, XV, 1967, p. 54—78; G. A. Blanc, *Grotta Romanelli*, II, în *Archivio per l'Antropologia e la Etnologia*, LVIII, 1928, 1—4, Firenze, 1930. Arturo Palma di Cesnola, *Prima campagna di scavi nella Grotta del Cavallo presso Santa Caterina (Lecce)*, în *RSP*, XVIII, 1963, p. 58—74; Edoardo Borzatti von Löwenstern, *La Grotta di Uluzzo*, în *RSP*, XVIII, 1963, p. 80—83.

¹⁸ G. Laplace, *Recherches sur l'origine et l'évolution des complexes leptolithiques*, în *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire* (suppléments 4), Paris, 1966, p. 322.

¹⁹ Luigi Bernabò Brea, *Le caverne del finale*, Bordighera, 1947, p. 33, 35, 83 (ne referim la materialul litic din stratul zis mezolitic al peșterii Arene Candide); Herman Müller-Karpe, *op. cit.*, p. 325, pl. 231/1—114 (ne referim la materialul litic din stratul V al adăpostului Mochi de la Grimaldi).

vetian în centrul și gravetian final în estul Europei) ce a putut asimila sau nu, unele influențe vestice.

Astfel M. Escalan de Fonton și H. de Lumley au distins mai multe faciesuri aziliene (pyrenian, perigourdin etc. în vestul Europei) precum și alte faciesuri aziloide în centrul și estul Europei, cum ar fi cel din bazinul dunărean sau cel din Ucraina și Crimeea²⁰.

Utilajul litic al acestor faciesuri se caracterizează prin diverse particularități tipologice, cum ar fi de pildă, prezența sau absența formelor geometrice, a microburinului și altele. Reamintim că, în unele așezări din faza de sfârșit a ultimului glaciar (contemporan magdalenianul VI occidental) sau poate chiar din etapa de început a postglaciarului, s-au descoperit și unele vîrfuri de tip azilian lucrate pe lame scurte sau prelungi cu o latură curbă sau arcuită retușată abrupt. Asemenea vîrfuri asociate cu gratoare scurte sau unguiforme iar cîteodată cu unele microlite geometrice (segmente de cerc, triunghiuri) s-au găsit în multe așezări din centrul și estul Europei. Ne referim la unele stațiuni din Cîmpia Rusă²¹ (Borșevo II — stratul superior, Kamennaia Balka I—II, Mihailovka etc.); Crimeea (Siuren II — stratul superior etc.)²², la cele de tip tarnovian din Polonia²³ precum și la cele din Austria de jos (Kamegg și Limberg)²⁴ sau din Ungaria (Szekszárd-Palánk)²⁵. Nu pot fi omise din discuție nici așezările gravetiene finale din Moldova (Dirțu-Ceahlău, Bofu Mic — Ceahlău, Dorohoi — Strahova II etc.), unde, pe lângă diversele tipuri de unelte — gratoare scurte, unguiforme etc., s-au găsit și cîteva vîrfuri de tip azilian. În ce privește Peninsula Balcanică este necesar să amintim descoperirile din Iugoslavia de la Crvena Stijena (adăpost

²⁰ M. Escalan de Fonton și H. de Lumley, *Les industries romanello-aziliennes*, în *BSPF*, LIII, fasc. 9, 1956, p. 504—517; F. Bourdier și H. de Lumley, *Existence d'une industrie proto-azilienne contemporaine du renne en Dauphiné*, în *BSPF*, 52, 1954, 7, p. 307—309.

²¹ P. P. Efimenko și P. I. Boriskovski, *Палеолитическая стоянка Боршево II*, în *MIA*, 39, 1953, p. 56—110. S-au găsit vîrfuri aziliene tipice: lame și vîrfuri retușate abrupt, gratoare pe așchii scurte, unguiforme, burine etc.; P. I. Boriskovski, N. D. Praslov, *Палеолит бассейна Днепра и Приазовья*, în *Археология СССР* (A 1—5), Moscova, 1964, p. 38—41, pl. XV—XVIII. Inventarul litic cuprinde și gratoare scurte pe așchii, unguiforme, vîrfuri de tip azilian, lame tip „à bord abattu”, burine etc.; V. I. Kraskovskii, în *SA*, 1, 1962, p. 257—262. Autorul se referă la așezarea Mihailovka în care s-a găsit un inventar microlitic format din gratoare, piese segmentiforme etc.

²² E. A. Vekilova, *К вопросу о свидерской культуры в Крыму (стоянка Сюрень II)*, în *KS*, 82, 1961, p. 143—149, fig. 63 (Siuren II — stratul superior a oferit gratoare pe așchii unele circulare, burine, lame cu trunchiere retușată, vîrfuri cu latura curbă retușată și piese geometrice în forme de segment de cerc și de triunghi).

²³ R. Schild, *Extension des éléments de type tarnovien dans les industries de l'extrême fin du pléistocène*, în *Archaeologia Polona*, III, 1960, Wrocław, p. 7 și urm. Ca tipuri de unelte s-au întâlnit în special gratoarele scurte, unele circulare, puține burine, vîrfuri asemănătoare tipului azilian; Sl. Vencl., *Ostroměfská Skupina (Nova pozdné páleolitická skupina v Cechách)*, în *AR*, XVIII, 1966, p. 309—340.

²⁴ Fr. Berg, Horn și Alois Gulder, *Vorläufiger Bericht über eine neue niederösterreichische Mesolithstation aus Kamegg im Kamptal*, în *Archaeologia Austriaca* 19/20, 1956, p. 49—62; Alois Gulder, *Beiträge zur Kenntnis des niederösterreichischen Mesolithikums*, în *Archaeologia Austriaca*, 12, 1953, p. 5—32; inventarul litic din ambele așezări conține gratoare scurte pe așchii, unguiforme, circulare etc., vîrfuri de tip azilian, triunghiuri, burine, lame retușate, ferăstraie etc.

²⁵ L. Vertés, *Die Ausgrabungen in Szekszárd-Palánk und die archäologischen Funde*, în *Swiatowit*, XXIV, Varșovia, 1962, p. 159—198; inventarul litic cuprinde: gratoare scurte, circulare etc., burine, lame retușate, microgravete, lamă cu o latură arcuită retușată, un segment de cerc, străpungătoare, lame cu scobitură etc. Se remarcă după autor și o harpună fragmentară din corn de cervid. Așezarea a fost datată în Dryasul II (recent).

situat în Muntenegru la circa 30 km de coasta Mării Adriatice) și cele din Grecia (adăpostul Asprochaliko în Epir). Cu toate că atribuirea unora din straturile superioare (ne referim la straturile IX—V și îndeosebi la stratul VIII) de la Crvena Stijena, perioadei de sfârșit a glaciului sau începutului postglaciului este dificilă, totuși inventarul litic descoperit în aceste depuneri prezintă din punct de vedere tipologic multe similitudini cu cel cunoscut în așezările romanelliene²⁶. Cît privește cea de-a doua așezare putem afirma, așa cum de altfel au subliniat și descoperitorii, că între materialul microlitic din nivelurile superioare de la Asprochaliko și cel din stațiunile romanelliene din Italia există asemănări tehnice și tipologice²⁷. Recentele descoperiri din sud-vestul României par a se înscrie ca și ultimele așezări menționate în marea arie epipaleolitică din vestul Peninsulei Balcanice. Dintre cele câteva așezări cunoscute în sud-estul Banatului, cea mai importantă este cea din adăpostul Cuina Turcului. Ceea ce caracterizează aceste locuri este prezența pe lângă formele comune paleoliticului superior final a unor piese tipice atât azilianului cît și romanellianului (acestea fiind se pare mai abundente) cum ar fi virfurile aziliene, marele număr de gratoare scurte, unguiforme, circulare, subcirculare, microlitele geometrice (segmente de cerc, triunghiuri îndeosebi scalene, piese trapeziforme pe lame subțiri cu trei laturi retușate), microburinele etc.

Se pune întrebarea cum se poate explica prezența unor asemenea elemente de cultură romanelliană tipice regiunilor meridionale ale Italiei, în regiunea Cazanelor Dunării? Este oare vorba de o migrație? Dacă așa stau lucrurile, în stadiul actual al cercetărilor sînt dificile de stabilit căile de pătrundere ale acestei migrații. Totuși, pătrunderea unor populații romanelliene din regiunea salentină spre nordul Italiei și de aici spre est și sud-est prin Austria inferioară, Ungaria, urmînd apoi cursul Dunării pînă în Banat nu este exclusă. În acest caz, cele trei așezări amintite — Kamegg, Limberg, Szekszárd — ar putea jalona acest drum. Am văzut însă, că prin inventarul lor, aceste stațiuni par a se lega mai mult de faciesul azilian, fapt care nu exclude totuși pătrunderea în regiunile amintite a unor elemente romanelliene venite din sud-vest și care au putut fi asimilate de populațiile locale gravetiene finale, ce la rîndul lor primiseră sau nu unele influențe ale magdalenianului vestic.

Cea de-a doua cale de pătrundere a romanellianului clasic salentin sau al celui deja mai atenuat prin contactul cu culturile locale (cum ar fi cea bertoniană III—IV)²⁸ din regiunile centrale ale Italiei ar putea fi

²⁶ M. Brodar, *Crvena Stijena (V—XIV stratum)*, în *Glasnik-Sarajevo*, XIII, 1958, p. 62—64; I. Rakovec, în *Glasnik-Sarajevo*, XIII, 1958, p. 65—75. Materialul litic (vezi planșele XXII—XXVII) este reprezentat (îndeosebi stratul VIII) din următoarele tipuri: gratoare scurte pe așchii, circulare, unguiforme, lame cu scobitură („encoche”), lame cu trunchiere (de obicei oblică) retușată, lame tip „à bord abattu” și virfuri (zise „La Gravette”), virfuri de tip azilian, lamă „à cran”, piese geometrice (segmentiforme, triunghiforme), microburin (?). Autorul subliniază numărul foarte mic sau absența totală a burinelor. Unelele de os constau din puține virfuri și pumnale primitive.

²⁷ E. S. Higgs, *Asprochaliko*, în *Antiquity*, XL, nr. 157, 1966, Cambridge, p. 55—56; E. S. Higg și C. Vita-Finzi, *The Climate Environment and Industries of Stone Age in Greece*, Part II, în *PPS*, 1966, N. S. XXXII, dec., p. 12, 25. S-au găsit: piese geometrice (triunghiuri scalene, segmente de cerc), microburine, lame retușate, lame și virfuri „à bord abattu” (se relevă și virful cu retușe plate la extremitatea distală și proximală a feței ventrale), virfuri de tip azilian, gratoare pe lame, lame „à cran” etc.

²⁸ Renata Grifoni-Antonio M. Radmilli, *op. cit.*, în *RSP*, XIX, 1964, p. 53—94.

cea maritimă (peste Adriatica), fie prin sud ajungînd în Epir și de aici spre nord prin Iugoslavia, fie prin est atingînd direct malul iugoslav în Muntenegru, continuînd apoi drumul spre nord-est. Pătrunderea, poate în mai multe valuri, peste Adriatica în Peninsula Balcanică pare mai verosimilă, avînd în vedere că cele două stațiuni amintite (Crvena Stijena și îndeosebi Asprochaliko) sînt mai legate prin inventarul lor atît de formele romanellianului italic cît și de cele descoperite la Cuina Turcului. Se știe de altfel, că gravetianul final din Banat — ne referim în special la locuirea din peștera Climente I — Dubova ²⁹ — face parte din marea zonă sud-vestică și central-europeană a așa-zisului epigravetian de la sfîrșitul ultimului glaciar. Totuși este încă dificil de precizat momentul apariției noilor influențe sud-vestice de la începutul postglaciarului în regiunea Cazanelor Dunării. Nu trebuie trecută cu vederea nici observația după care elementele de cultură romanelliană au putut primi în drumul lor spre nord-est și unele influențe ale culturilor locale existente în această parte a Peninsulei Balcanice. În legătură cu aceasta s-ar putea spune că elementele culturale mediteraneene sosite pe malul Dunării la Cazane din Peninsula Italică au fost probabil asimilate treptat de populațiile locale gravetiene finale în inventarul cărora apăruseră pe cît se pare și unele forme de unelte aziliene. Cercetările recente din peștera Climente II ³⁰ ca și cele din peștera Veterani ³¹ — ambele situate în imediata apropiere a adăpostului Cuina Turcului — par a dovedi acest lucru. Astfel, din îmbinarea acestor elemente culturale pare să fi luat naștere noul aspect denumit romanello-azilian, reprezentat prin cele două locuiri de la Cuina Turcului. Ceea ce se poate afirma cu certitudine este că atît din punct de vedere tipologic cît și al tehnicii de cioplire, piesele descoperite în ambele locuiri sînt identice. Nu putem vorbi decît de diferențe procentuale ale unor tipuri de unelte. În ceea ce privește raportul cronologic între locuirile epipaleolitice de la Cuina Turcului și cele mai vechi descoperite în Peștera Hoșilor de la Băile Herculane ³² sau cele mai noi cercetate la Ostrovul Banului — Gura-Văii ³³, nu ne putem pronunța deocamdată, deși se poate totuși spune că în aceste trei așezări s-au întîlnit unele tipuri de unelte identice.

²⁹ V. Boroneanț, *Descoperiri gravetiene în peștera lui Climente*, în *Revista muzeelor*, V, 1968, 6, p. 542—546.

³⁰ Săpături efectuate în 1968 de V. Boroneanț.

³¹ Săpături executate în 1964 de V. Boroneanț și în 1968 de Dinu V. Rosetti.

³² C. S. Nicolăescu-Ploșor și Al. Păunescu, *Azilianul de la Băile Herculane în lumina noilor cercetări*, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 203—210.

³³ V. Boroneanț, *La période épipaléolithique sur la rive roumaine des Portes de Fer du Danube*, în *PZ* (sub tipar). Ne referim la nivelurile I—II de la Ostrovul Banului în care se observă absența formelor geometrice dar prezența unui mare număr de piese de tip „esquillée”.

Să fie oare vorba la Herculane și Ostrovul Banului de un aspect romanello-azilian sau de unul mai mult azilian care să fi evoluat paralel cu locuirile de la Cuina Turcului, sau avem de-a face mai degrabă cu o etapă culturală anterioară sau ceva mai târzie decât acestea?

În stadiul actual al cercetărilor, nu știm dacă acest aspect romanello-azilian, descoperit în sud-estul Banatului a cuprins sau nu și alte regiuni ale României. Se pare totuși că el a reprezentat, ca și azilianul, una din componentele care au contribuit la formarea noii culturi epipaleolitice tardenoiziene.

După predarea la tipar a acestui articol s-au primit de la *Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie — Bereich Ur- und Frühgeschichte* (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin) rezultatele examenului pe baza metodei C 14 a unor probe de cărbuni.

Din cele două straturi romanello-aziliene de la Cuina Turcului:

Proba 1 — strat II — (Pinus spec.) Bln — 802 : 8175 ± 200 î.e.n.

Proba 2 — strat I — (Pinus spec.) Bln — 803 : 10650 ± 120 î.e.n.

Proba 3 — strat I — (Pinus spec.) Bln — 804 : 10100 ± 120 î.e.n.

